

1653

VÄSTERGÖTLAND

Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

Korsberga

Möller, Johan, 1928

Svar på ULMA:s frågelista 14 Bin och
biskötsel

17 bl.4:o

1653

Exc. OSD

1653.

Bin och biskötsel.

Svar i Landsmålsarkivets, Uppsala prägelistu

Korsberga 1928. j. Målar.

Wilda bin och wildkonung; wélbi, förvel-
 ata bi, skögsbi, Med sådanna menades bin förekomman-
 de i wilst tillstånd, vilka tagit sin bostad i stubbar,
 trädstammar, skonstenar och rökgångar jemte tak i öde-
 hus, Byrktorn och klackstaplar m. fl. rent otänkbara
 ställen. Om skogsbin sades att de woro små och rödmöta,
 rödväga. Bisdllarne, om de bedrovo sysslan i större om-
 fattning och med framgång, fingo alltid benämningen
 biskötsel. Om en gammal säden i Stallerhult är berätt-
 tat att han sågade ar ett i skogen funnet biträde och
 förde hem detsamma och uppställde stocken, fyra alnar
 lång, samt att bina trivedes äwen der, och att han från
 detta samhälle uppdrog en god biskötsel. Om en

wildbi
 förvildad
 skögsbi
 rödmöta
 röd-väga
 bi-kötsel

J. Möller. 1928. KORSBIRGA

Landsm. Upps. 1653

Fgl. 14 VGL.

bikning, Britts-Måns i Holsdamen, Fågels berättas
 att han skattade en bisvärm i ett ihåligt träd, genom
 att med en krabs slå på stammen i flera timmar
 och dermed oroad bina, så att de slutligen flögo ut, och
 Måns till sist fick dem i kupa. Detta var emellertid
 strax efter sedan svärmen tagit tillflykten till det ihå-
 ligt trädet. Hällträde till de ihåliga träden vinna bina
 vanligast genom sprickhål = hål byggna av hackspröt-
 ten. Skattning av wildhonung har varit mycket
 förekommande. Johannes från Hedsnassen, Hovsberga
 var en bikning, och hans sö-äriya dotter berättar att
 denne i yngre år gjorde små miniatyrbikupor av halm.
 Dessa satte han över humlebon, misshumlebo, sedan
 han förut bortrivit överbyggnaden och blottat hum-
 lebo. Humlorna fortsatte deri byggnaden och vid
 ett tillfälle hade Johannes av ett enda humlebo skatt-
 tat "et helt halsstop pämsköning." Hålla samma bin:

sprickhål

misshumle-
bo
humle-butta

humleboning

J. Möller. 1928. KORSBIRGA
 Landsm. Upps. 1653
 Fgl. 14
 VGL.

ha bi, sköta bi.

sköta v.

Bihus: Bipariljäng med skäp och botteninrättningar började förekomma på 1860-talet. Om direkt tillväxande och upholnade bistochar är ingenting bekant, men avsågade eller avhugna ihåliga trädstammar hava användts, stående på särskild botten med flypphål nedtill och töckthölet överst. Andra namn: bihäppa, bistok, ena bi.

Bikupor av halm: hålmkupa, tillväxades i spiral och präbjöjades av bikupsmännen vid hålet. Täpphöl, å kuppans övra del. För att den skulle ^{blivas} jämn präjsades halmen genom kupshöl, ett avsågat och snidat hornstycke tre tum långt. Halmen drogs och tillrättades sedan genom detta och kransarna sammankundos, i äldre tid vanligast med grändrötter eller vis, mån på senare tid med rotting. Botten: bibotten. Utskjutande delen: flustet, skäp. Ingången: flusthöl, inparandhöl. Präpluggen i topphålet, täpphöl: täpp. Extra kransar

bikupa

bistock

bi s.

hålmkupa

bikups snabare

kuphorn s.

täpp

täpphöl s.

bi botten s.

flustet s.

skäp s.

flusthöl s.

inparandhöl s.

kunde göras för kraftiga samhällen och läggas under
 kupan, mälta den och bottenen. Detta var att "böga
 ändr" eller "kränsa kupa". Kopan kunde även tagas ur
 och en annan kupa sättas över, det var att böga ned.
 Detta förkupa eller framkupa tillgjick så, att en tom
 kupa med tvänne flusterhål sattes framföre. En
 säckan kunde bli pullbyggt och även dylja till vinterbi
 och då trummades bina från första kupa till den se-
 nare. Framkupan och honungsstunga började använ-
 das på 1880-talet. Till päste för bakvärdet användes
 tumsbreda stiepor, vilka sattes i tvänne kors, ett mär-
 mare toppen och ett längre ned, krossa. Dessa skulle
 sättas så att korsen korsade varandra, men på sam-
 ma gång, ej så att någon stiepa ej kom över flygpalet,
 ty då byggde bina bakorna i säckan ställning, att de ej
 kunde svärma.

bygga v.
 krossa v.

krossa v.

Kupornas uppställning: på bibänken, sammanbarrad

Landsm. Upps. 1653
 J. Möller. 1928. KORSBFRGA

Fgl. 14
 VGL.

av stänger med steg, även bijnärs nedslagen i marken
 med ett kors överst. På denna skulle kupan såprare vara
 skyddad från rothor under vintern. Täckningen: kärn- kalukhät
 hät, barkhät. Olma slag av bin: kernabi, vetbi, skopp. backhät
 bi. Bisamhället: bia, bikupa, bistården. Enskildt bi: hemma-bi,
 biptäja. Visen: hona eller höya, drottninga. Drönarna: bia s.
 wasbi, häna. Arbetsbin: dräara. Bienes funktioner in- biflyga s.
 om samhället: Visen ansågs såsom moder och pege- hona s.
 rande drottning. Drönarna hade sin nypgift för yn- drottning s.
 gelläggningen och då denna upphörde började dessa was-bi s.
 att äta glupsk, och då beto arbetsbina ijäl dem. Visens häna s.
 nypgift vid svärmningen ansågs vara att leda bina. dragare s.
 Då denne lämnat kupan följde svärmen honom vart
 han styrde kusan. Samhälle som saknade vise visd- vis-fallen
 fölt. Kännetecken: bina voro mörstona och hade ett mord-stulan
 tjutande läte liksom hade de klagat, vilket fortgjick i
 24 timmar. Derefter gjorde de sig en ny vise, men

denne kunde ej lägga några arbetsbin, utan lade
 fiskräpplingar, som endast blev drönare. Delar av biet
 voro: höningsgädon, varmed honungen uppsögs, bräsa
 eller höningsbräsa, vari den samlades, stekogadon, eller
 storgadon, varmed biet staks. Giftet kallades etor,
 eller etor, bictor. Benen var på främjålet samlades:
 vaksleja. Bästa sättet att undgå bisting var att
 aldrig vara rädd för bina. I blev man bara stukken
 några gånger så svullnade det aldrig efter. Mot
 giftet sades bisticke vara bra. Behandling: kramma
 ut giftet, hålla på kall jord, varmt vatten, brännvin,
 läkblå.

puckel-yngel
 honungs-gedd
 honungsblåsa
 blåsa s.
 stick-gadd s.
 ettor-gedd
 ettor s.
 bi-eter
 vax-lägg s.

läk-blåd,
 bi-hygge s.
 bi-skats s.
 borra s.
 yngel-borra s.
 vis-borra s.
 vis-bo s.
 bränn-skats
 honungsborra s.

Binas bygge: bebagg, beskat. Cellerna: börör,
 yngelbörör, visabörör, visobå, höningsbörör. (Detta sen-
 nare ord har även begagnats som smeknamn. "Mi
 lilla höningsbörä") äldre mörka skott som saknade
 honung: bränskat.

J. Möller. 1928. KORSBERGA
 Landsm. Upps. 1653

Fgl. 14 VGL.

Svärmningen: svärmtia, bisvarm, parsto, andro-
 trejdsvarmen. En majsvärm skulle vara lika "indraktier
 sam ena ho". En aprilsvärm va ai mot & taka grä".
 Före svärmningen sades bina ha svärmjju, svärmläta.
 Måna gjorde visen sällan före första svärmningen,
 men före de följande måna den första ena visen:
 "sit ut ut" och den andra kvar kvar kvar. Vid
 svärmning locka man bina genom att slå och pingla
 på en klackspål, blåsa i en nyckel, även riva
 grä etc. rivjern. Visade sig svärmen vilja flyga
 sin hos sprutade man vatten på dem. Även höj-
 dade man dem med skjutning och trode att bina
 skulle förväcla smällen med åskan, för vilken
 man menade att de hyste stor förskräckelse.

Huru från vilken svärmen utgätt möra, möder-
 kupa. Jumpsvarm var en sådan som kunde bli efter
 tidigare grä året erhållen svärm. Då svärm återgick

svärm - tid s.
 bi'svärmen s.
 första-trärmen
 androsvärman
 tredje-trärmen
 en-dräktig a.
 april-svärmen
 svärm - ljud
 svärm - läte
 manna v.
 locken v.

möder, möder-
 kupa
 jungfrusvärmen

J. Möller. 1928. KORSBERGA
 Landsm. Upps. 1653

Frgl. 14 VGL.

till modersamballet sades: "han flög in från möra". An-
 ledning: di tokte-nto rim kupa, vison kunna bret wings-
 bräten. Klygning före svärning: fösvarmar, fläjs-te
svärning. Andledning i äldre tid: ff-te & laka ut vison.
 I senare tid: tita efter bösta. När bina samlade sig i klun-
gor: di haga se, bihaga. "När var va bia, ut & svärninga
för löra", var en regel. Binas intagning: ta in bia. Till-
 gick så, att när svärmen satt sig i haga, den tomma hagan
ställdes intill och bina stös in med slor eller sped. Så
snart visen var inkommen gingo bina självmant in.
 Efter intagningen sattes hagan på bilämpen och försägs
med septs, bisepts, ett vitt garn, för att bina skulle känna
igen sin nya kupa. Började de genast att "prösa kupa"
var det ett tecken på att "di bre dar" och sedan kunde man
"prösa kupa" med lerbrak eller mätadringa. Än ju
särskild kupa vare bina tillfälligtvis intagos, så berättas
om föret nämnde Britts-Mans, att han hade en

möra
 försvärma
 kassa v.
 bi kasse s.
 vassbi s.

rikte s. bisikte
 klenas v.
 nöb. dyugu s.
 lerbrak s.

J Möller. 1928. KORSEBERGA
 Landsm. Upps. 1653

Fgl. 14
 VGL.

ihärlig äspshub, vori han alltid först tog in bina och sedan trummade dem i en vanlig pupa. Denna kubb kallades trölkubba och alla voro förvissade om, att hade bisvärmen endast varit i dem, slog det inte fel utan att dem vild se.

Främning tillgjukt sålunda att bikupan staldes upp och med och en tom pupa ovanpå. Med pötk från linne-lappor jemte knäckningarna dörovs bina från den fyllda pupan till den tomma. De kunde även trummas i annan pupa om flustren staldes mot varandra. Inom Hovsberga var Petter i Rössen, Rössesand, på 1860-talet den förste som kunde trumma bi. Genom en ganska stor skicklighet, att grä detta tidliga stadium, handskas med bin, blev han av många ansedd såsom en trollkarl. Hitt skydd för bistick användes bihat, med tygplor för ansiktet. Beräkning under arbetet var även ett skydd. För att bina skulle gå in och trivas i pupan

bistick s.
bihat

J. Möller. 1928. KORSEFRGA
Landsm. Upps. 1653
Fgl. 14 VGL.

brukade denna, liksom botten, invändigt bestrypas med
 mütagnis, även aplalor. Cusup brännvin brukade
 även kupan fuktas med invändigt. Wied slaktningarna
 kunde misalörora ävensom visastöt (särskilt tinnastöt
 bygge i kupan der visen hade sin bostad) tagas
 tillvara, för bestrykning av kupan dermed före intagning.

mört gräs
 vis - slott s.

Binas arbete: dragning. Wärens första skörd, bogs,
 hette det att bien togo när sälgen och aspen före lövsprick-
 ningen järma, järmdrät, andra drag mesma, drät,
 krövd, drät, råjdrät, jängdrät. Got also varit bier?
 De va valken sam arjok da. I godt bier kunde sam-
 mället lämna 8 pannor honung "ä ena järabogsbi" 10 ä 12.
 arbete i blomman: biet drar waks ä sajd, hening. När
 biet kom med prämjöl: kom med waksläga, gura läga,
 drö, gjert. Om prämjölet såsom yngelföda hade flertalet
 biskötare i äldre tid ingen förestälning, utan denna var,
 att biet endast drog honung och wax.

dragning s.
 bygg s.
 palma v.
 palm - drag s.
 midrommars-
 drag
 klövr - drag s.
 råj - drag s.
 ljung - drag s.
 bier s.
 påbyggsbi s.
 drag v.
 lägg s.

J. Möller. 1928. KORSBERGA
 Landsm. Upps. 1653
 Fgl. 14
 VGL.

Övervintring: ventorbi, ventofegars kallades det sam-
 hället som var avsett att översvintra. För avgörande om sam-
 hället kunde ventra svor, lyfte man på kuporna, kands
ga tagna. Det kunde dervid beta: "tongor sum e gape
räj" "lätor sum e skata". Binas vintervila: di la i vato,
la i värlj! För vintern lades granris på flustret fram-
 för flyghålet och om vårsolen blev stark medan det
 var snö på marken var det att skoga bin. Man ställde
 upp enbuskar eller granpenar framför kuporna för att
bin ej förtidigt skulle bruka ti. Klöße de över snön
blevo de snöbrina och föllu med och drogo. Matning av
svaga bin skedde med honung och puddropor. Man kunde
stryka honung på tunna brödsivor och sätta till bin.
 Då dessa äto upp honungen och bar ut brödet, som smu-
lades sönder, tröck mången att bin även äto upp detta.
 Binas ränsning utflykt: di fraj ut e joro se i ma
ventofaret. ✓

vintebi
 vinteliggare
 vintra v.
 tyggs s.
 kvata s.
 (Kvalunge s.
 skugga v.
 kvicku v.
 snöblin a.
 vinterfapp s.

12
Binas fiender: tjuvbi, varifrån dessa kommo
utröntes genom att lägga mjöl på flustret och sedan
se efter hos andra biegaras samhällem var det fanns
mjäria bi. Lödandet av sådanna medelst förgift-
ning kunde förekomma. Man flyttade och stängde
inne sina egna bin, och satte i stället på platsen en
tomkupa med honung, förgiftad med makarja "e. på
dan va de tjovbia påtit ma tjuvbia." De kunde även
medelst papperstrattar, som flyghål lochas in i kupan,
men sedan ej komma ut, varpå de genom rökning, om-
intetgjordes. Göttingar kunde även när det var svå-
ra "jättingar löga se på bia". När talysearne knacka-
ut bina från flustret och fransade på dem, användes
ofta talj och arsenik för deras slödande. Måss wora
även pärliga för bina när de läp i vord, Hudo de
vof e muss i tomkupa, va de loqn att bia jik in
dar. (Ketta vid svärminingen.) För att få bort musslötp-

ta dögnades kugnan i Luorps-sämpe (gödelvattnen) och fick
torra. Vaxsmäl, bilos, utsot eller geta kugna även
räknas som biens fiender.

Praktning: Bjulidaggen den 1 sept. skulle bina
slaktas, ty dermed var det slut på küningsdrät, hette det.
Det sedes även att bina derefter äto mera än de dro-
go om än vädret var aldrig så vackert. Nästan all-
mänt ~~slaktades~~ dödades bina, vilket hette slaktat-
ler röpa bina och tillgjick sålunda: Svavel, sväijpl
smältes över elagpöör i en stöpsker, och deri dögn-
grades linnelappnar som sedan stija ti. Dessa,
sväijfapa fästades sedan i stieker, klurva i ena ä-
ndan, och medstuckes i bihåra, samt antändes, varpå
kugnan losstogs och sattes över groppen, förut grävd i
jorden till lagom storlek. Koch man kugnan losstogs
lades en svavelklut på flustret och antändes, varpå
röken blästes in för biens första bedörning. Sedan

dögnsumps.

vaxsmäl,
bilos s.
utsot s.
skelva s.

höningsdrag

slaktat v.

röpa v.

svavel s.

stöpsker s.

skelva v.

svavel-lapp s.

Augran kommit över bikhålan lossades Tappren för att
det skulle bli drä i Käpa, varpå denna klappades
med flätmeiva för att bien skulle falla ned i gropen.

Kakor fyllda med honung: höningsbrät, kakor med
larver: yngel- eller yngelsbrät. Allna slag av honung:
jävder: samdröning eller krödröning, marker: jäng-
honing. Sedan bina römts var det att riva Käpa.

Spotten lasstogs och de med honung fyllda brötes
i mindre bitar och lades på en linneduk, som
hängdes i taket över ett kärl, varpå honungen
fick rinna. Detta blev järran, honing. Uppvärm-
ning och brämning förekom även, men denna
honung blev sämre. Efter avrinningen eller
brämningen slags kallt vatten ^{på} påsterna, waxet, och
detta skulle stå ett dygn, varefter det silades och
kokades upp och höningsvattnet uppkom.

Waxet kokades i vatten och silades genom duk.

flät-meiva

höningsbrät

yngelbrät

samdröning

krödröning

jäng-honing

riva v.

järran

höningsvatten

Rästerna som utgöromma vaxsprams. Vaxet användes som tillsats till täljen vid ljusstöjningen, varav ljusen blevo fasta och dryga. Det hette: "vaxet e så bra e ha, te e dryga för täljen mæ." Ljus av enbart vax: vaxstapla, vaxsprang. Plaster för allehanda skador beredes av vax, paratarij å granolja, (grantråda) som sammansmältes. Bolstervar beströkes invändigt med vax för att fjädern ej skulle krypa ut. Skivildare och skomappare vax var måpoting oombärligt. Masmerja gjordes av vax och tälj.

vaxsprams

vax-stapel

vaxpaste

vax s.

Honningens användning Den äts vanligast ströfven på bröd och kallades som sidan: honingsmergels. Användes till sötning "te e söta krossas mæ", även kaffe, vid bakning till honingslempor m. m. Honningsvatten enbart eller uppsjadt användes vid bakning till knassar = knädvatten. I detta brukade annars bröd doppas och ätas. Vixt brygd användes även honung. En ganska smaklig och kraftig dryck beredes av vatten kokat tillsammans med ingefära och honung.

honingsmergels

knäs mæ

honingslempor

knäid - vod s

Landsm. Upps. 1653
 J. Möller. 1928. KORSEBRICA Frgl. 14 VGL.

Nått sjukdomar, synnerligast hosta och förkyllning, var honung,
pläderade och bränvin en allmän medicin. Skulnader bestrotes
med honung. Det hette: honungen holdes-t mjukt. dro ur
svälne.

Honungen förvarades i lerkrugar, salsorbarba, gas-
barba. Den gärrande honungen kunde förvaras i flera år.
Annars till att den försökrades, gräna se, trodes vara
att bina smatats med socker.

Har med bin, bitur. Hittrade bisvärmar hetabi
trodes i allmänhet vara gøtur mæ. Kipaledes med
bin som bortlämnades till hälftenbruk hayasbi. Men
beträffande tusz eller otuz mæ bia, så kunde senare
tidens gamla bisvärmare få en ganska fullständig för-
klaring på densamma, då det blev allmänt känt
att det var gamla vixen som drog ut vid första
svärmningen. Vanligt var förut att fönstervärmarne,
vilka alltid voro kraftigast, togas till vinterbi och der.

svullmat }
svullen }
salsorbarba
✓

bitur s.
hetabi
halvbradabi s.

med blev det endast en tidspräga när visen blev förgam-
mal och mångt kraftigt samhälle derigenom dypade
under. Då hjälpen lämnades bort brukade dessa svär-
mar vara andrasvärmar, och med dessas unga visar fö-
reföll det sedermera helt naturligt, att hänsynen skul-
le få tur, åtminstone de första åren.

Då blev en dag, då bia, jek, bia ut, är ett gammalt
och känt tal. Som böt häremot, var att lyfta med
bikuporna på marken och lägga en jordtorva på teggen
när den døde bars från gården.

Landsm. Upps. 1653

J. Möller. 1928. KORSBFRGA

Fngl. 14 VGL